

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده حقوق و علوم سیاسی

پایان نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی

موضوع:

نوآوری‌های سیاست جنایی در پیش‌نویس اصلاح قانون مبارزه با مواد

مخدر

استاد راهنما: دکتر حسین غلامی

استاد مشاور: دکتر علی حسین نجفی ابرندآبادی

دانشجو: عبدال تارم

زمستان ۱۳۹۰

«سکوت»

چه مهمانان بی دردمسری هستند
مردگان
نه به دستی ظرفی را چرک می کنند
نه به حرفی دلی را آلوده
تنها به شمعی قانعند
واند کی سکوت...^۱

^۱. حسین پناهی دژکوه

با یاد:

حسین پناهی دژکوه، هنرمند سینما و تئاتر و شاعر زلال هم‌روزگار

با تشکر از:

دکتر حسین غلامی، به خاطر راهنمایی‌های ارزنده ایشان.

دکتر علی حسین نجفی ابرندآبادی، که از نظرات عالمانه ایشان بهره بردم.

و دکتر بهزاد رضوی فرد، که زحمت داوری این پژوهش را تقبل کرده‌اند.

تقدیم به:

پدر و مادرم، به خاطر زحمات بی‌دریغ‌شان.

... و :

نیک‌اندیشانی که جان خویش را در راه مبارزه با مواد مخدر فدا نموده‌اند.

علايم اختصاری

ق.آ.دک : قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۷۸

ق.م.ا : قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵

ق.م.م.م : قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۶۷

ق.ا.ق.م.م.م : قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۷۶

اصلاحیه ۱۳۸۹ : اصلاحیه قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۸۹/۵/۹

پ.ا.ق.م.م.م/م.پیش نویس : پیش نویس اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر

لایحه‌ی قانونی ۱۳۵۹ : لایحه قانونی تشدید مجازات مرتکبین جرایم مواد مخدر و اقدامات تأمینی و

درمانی به منظور مداوا و اشتغال به کار معتادان مصوب ۱۳۵۹

کنوانسیون ۱۹۸۸: کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با قاچاق مواد مخدر و داروهای

روان گردان مصوب ۱۹۸۸

چکیده

در راستای مبارزه مؤثر با مواد مخدر و روان گردان و پیشگیری از گرایش افراد به سمت این مواد و با عنایت به نواقص موجود در قوانین فعلی راجع به مواد مخدر و روان گردان، پیش‌نویس اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر توسط ستاد مبارزه با مواد مخدر تهیه و به مجمع تشخیص مصلحت نظام ارسال گردیده است. پیش‌نویس مزبور، در کنار نوآوری‌های مثبت آن از جمله الزام دستگاه‌های دولتی به‌ویژه وزارت آموزش و پرورش و وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی به تدوین و اجرای برنامه‌های پیشگیرانه، پیش‌بینی برنامه‌های اصلاح، درمان و بازپروری، مشارکت اشخاص حقیقی و حقوقی بخش غیردولتی در امر پیشگیری، تشکیل پلیس تخصصی و دادسرا و دادگاه تخصصی، به رسمیت شناختن حق تجدیدنظرخواهی برای محکوم‌علیه، جرم‌انگاری مواد روان گردان در ردیف مواد مخدر و ... ، ایراداتی هم‌چون عدم تناسب مجازات با جرم ارتكابی، صلاحیت دادستان کل کشور در حل اختلاف بین دادسراها و دادگاه‌های تخصصی، عدم تعیین آرای قابل تجدیدنظر و فرجام، ضرورت ارتكاب جرم مشابه جرم قبلی برای اعمال قاعده تکرار جرم و ... دارد که انتظار می‌رود ستاد مبارزه با مواد مخدر، این پیش‌نویس را با اخذ نظر قضات و حقوق دانان مجدداً اصلاح و با توجه به ماده ۴۵ الحاقی به قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر به موجب اصلاحیه ۸۹/۵/۹ مجمع تشخیص مصلحت نظام، با عنوان لایحه از طریق دولت به مجلس شورای اسلامی تقدیم نماید.

واژگان کلیدی: مواد مخدر، مواد روان گردان، قاچاق، پیشگیری، ستاد مبارزه با مواد مخدر.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه	۱
الف- طرح مسئله	۱
ب- ضرورت و اهمیت تحقیق	۴
ج- پرسش‌ها	۵
د- فرضیه‌ها	۵
ه- اهداف تحقیق	۵
و- پیشینه‌ی تحقیق	۶
ز- روش تحقیق	۷
ح- سازماندهی تحقیق	۷
بخش اول: نوآوری‌ها در قلمرو کیفری مواد مخدر و روان‌گردان	۸
فصل اول: نوآوری‌های کیفری ماهوی	۱۱
مبحث اول: جرم‌انگاری	۱۱
گفتار اول: جرایم اصلی مواد مخدر	۱۱
الف- کشت خشخاش یا کوکا و یا سایر گیاهان دارای قابلیت استحصال مواد مخدر و روان‌گردان	۱۱
ب- قاچاق بذر یا گرز یا گیاه یا برگ گیاهان مرتبط با مواد مخدر و روان‌گردان	۱۴
ج- قاچاق مواد مندرج در فهرست شماره ۱	۱۵
د- قاچاق مواد مندرج در فهرست شماره ۲	۱۶
ه- قاچاق مواد مندرج در فهرست‌های شماره سه، چهار، پنج و شش	۱۶
و- اعتیاد	۱۷
ز- استعمال مواد مخدر	۲۰
ح- دایر کردن یا بهره‌برداری از یک مکان برای انبار کردن یا قاچاق یا مصرف مواد مخدر	۲۱
ط- قاچاق آلات و ادوات مخصوص مصرف مواد مخدر	۲۳

- ی- استفاده از آلات و ادوات یا لوازم مخصوص مور نیاز برای کشت یا تهیه یا تولید یا ساخت یا ترکیب یا استحصال مواد مخدر ۲۳
- ل - استفاده از اسلحه یا مواد منفجره هنگام ارتکاب جرم ۲۴
- ک - ارتکاب جرم به صورت سازمان یافته ۲۴
- م- وارد کردن مواد مخدر و روان گردان به مکان های خاص ۲۶
- گفتار دوم: جرایم مرتبط با مواد مخدر ۲۶
- الف- همکاری با متهم ۲۶
- ب- فرار متهم ۲۷
- ج- فاش ساختن هویت منابع و مخبران ۲۷
- د- پولشویی ۳۰
- ه- سایر جرایم مرتبط با مواد مخدر ۳۴
- گفتار سوم: شروع به جرم ۳۵
- گفتار چهارم: معاونت و مشارکت ۳۶
- مبحث دوم: کیفرگذاری ۳۶
- گفتار اول: مجازات های بدنی ۳۷
- الف- مجازات سالب آزادی ۳۷
- ب- شلاق ۳۷
- ج- اعدام ۳۸
- گفتار دوم: مجازات های مالی ۳۹
- الف- جزای نقدی ۳۹
- ب- مصادره اموال ۴۰
- گفتار سوم: مجازات های تکمیلی ۴۱
- گفتار چهارم: عوامل مؤثر در میزان مجازات ۴۲
- الف- تعدد جرم ۴۳
- ب- تکرار ۴۴
- ج- تخفیف مجازات ۴۶

د- آزادی مشروط و تعلیق اجرای مجازات ۴۸

فصل دوم: نوآوری‌های کیفری شکلی ۴۹

مبحث اول: صلاحیت مراجع قضایی ۴۹

گفتار اول: دوران قبل از انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ ۵۰

گفتار دوم: دوران بعد از انقلاب ۵۱

گفتار سوم: مراجع صالح در پ.ا.ق.م.م ۵۳

مبحث دوم: ضابطان و کشف جرم ۵۵

گفتار اول: پلیس تخصصی ۵۶

گفتار دوم: حمل و تحویل تحت نظارت ۵۷

مبحث سوم: تحقیقات مقدماتی ۶۲

گفتار اول: احضار و بازجویی از متهم ۶۳

گفتار دوم: بازداشت موقت ۶۴

مبحث چهارم: رسیدگی در دادگاه و صدور حکم ۶۷

گفتار اول: معکوس شدن بار اثبات در خصوص مشروعیت اموال تحت تصرف مرتکب ۶۷

گفتار دوم: تجدیدنظر خواهی از احکام مواد مخدر ۷۰

مبحث پنجم: اجرای احکام مربوط به جرایم مواد مخدر ۷۶

گفتار اول: جزای نقدی ۷۶

گفتار دوم: مصادره اموال ۷۸

بخش دوم: نوآوری‌ها در قلمرو پیشگیری از جرایم مواد مخدر و روان‌گردان ۸۰

فصل اول: روش‌های پیشگیری از اعتیاد و قاچاق مواد مخدر ۸۳

مبحث اول: پیشگیری کیفری ۸۳

گفتار اول: پیشگیری عام ۸۴

گفتار دوم: پیشگیری خاص ۹۱

الف- بازدارندگی از قاچاق مواد مخدر ۹۱

ب- بازدارندگی از مصرف مواد مخدر	۹۳
مبحث دوم: پیشگیری غیرکیفری	۹۵
گفتار اول: پیشگیری اجتماعی	۹۶
الف- اطلاع رسانی و ایجاد تنفر نسبت به مواد مخدر (پیشگیری اولیه)	۹۶
ب- حمایت از افراد در معرض خطر (پیشگیری ثانویه)	۱۰۱
گفتار دوم: پیشگیری وضعی	۱۰۴
الف- ایرادات راجع به دامنه شمول	۱۰۵
ب- ایراد جابه‌جایی بزهکاری	۱۰۶
ج- تحت الشعاع قرار گرفتن زندگی خصوصی شهروندان	۱۰۷
د: اثر موقتی و آرام‌بخش	۱۰۸
فصل دوم: نهادهای مسئول پیشگیری و وظایف آن‌ها	
مبحث اول: نیروی انتظامی	۱۱۰
مبحث دوم: قوه قضاییه	۱۱۲
گفتار اول: مراجع رسیدگی قضایی	۱۱۳
گفتار دوم: سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی	۱۱۴
مبحث سوم: مراجع اداری	۱۱۵
گفتار اول: وزارتخانه‌ها	۱۱۶
الف- وزارت آموزش و پرورش	۱۱۶
ب- وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی	۱۱۸
ج- وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی	۱۲۱
د- وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی	۱۲۲
ه- وزارت علوم، تحقیقات و فناوری	۱۲۳
و- وزارت ورزش و جوانان	۱۲۴
ز- وزارت امور خارجه	۱۲۵
گفتار دوم: سازمان‌ها	۱۲۵

۱۲۵	الف- سازمان صدا و سیماى جمهوری اسلامی
۱۲۶	ب- سازمان تبلیغات اسلامی
۱۲۷	گفتار سوم: ستادها
۱۲۷	الف- ستاد کل نیروهای مسلح
۱۲۸	ب- ستاد مبارزه با مواد مخدر
۱۳۲	مبحث چهارم: مراکز درمان و کاهش آسیب
۱۳۳	مبحث پنجم: بخش غیردولتی و سازمان‌های مردم‌نهاد
۱۳۴	گفتار اول: تعریف مبانی و اهداف سازمان‌های مردم‌نهاد
۱۳۶	گفتار دوم: جایگاه سازمان‌های مردم‌نهاد در پ.ا.ق.م.م
۱۳۹	نتیجه‌گیری
۱۴۵	فهرست منابع
۱۵۳	ضمایم
۱۵۳	ضمیمه نخست: پیش نویس اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر
	ضمیمه دوم: قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر و الحاق موادی به آن مصوب ۱۳۷۶ با آخرین
۱۸۷	اصلاحیه‌ی مصوب ۱۳۸۹/۵/۹ مجمع تشخیص مصلحت نظام

الف - طرح مسئله

پاسخ جامعه به پدیده مجرمانه از دو زاویه مورد بحث واقع می‌شود: یکی از دیدگاه سیاست جنایی و دیگری از دیدگاه سیاست کیفری. از دیدگاه نخست، پاسخ جامعه، کلیه تدابیر کیفری و غیرکیفری را شامل می‌شود و سیاست جنایی عبارت است از: «مجموعه روش‌هایی که بدنه‌ی اجتماعی (هیئت اجتماع) با توسل به آنها پاسخ به پدیده مجرمانه را سازمان می‌بخشد.»^۱ از این دیدگاه، پدیده مجرمانه شامل جرم و انحراف توأمان می‌باشد و بایستی علاوه بر واکنش‌های سرکوبگر کیفری، از تدابیر پیشگیرانه غیرکیفری نیز برای پیشگیری و مبارزه با پدیده‌ی مجرمانه بهره جست.

از دیدگاه دوم، واکنش جامعه فقط تدابیر تنبیهی و سرکوبگر را شامل می‌شود و این در واقع همان مفهوم مضیق سیاست جنایی است که عبارت است از: «مجموعه شیوه‌ها و ابزارهای جزایی و سرکوبگرانه‌ای که دولت با استفاده از آنها علیه جرم واکنش نشان می‌دهد.»^۲ بنابراین، تدابیر پیشگیرانه در این تعریف جایی ندارند.

با عنایت به دیدگاه نخست، برای مقابله همه‌جانبه با پدیده مجرمانه، باید یک سیاست جنایی جامع با در نظر گرفتن تمام ابعاد آن (تقنینی، قضایی، اجرایی و مشارکتی) اتخاذ نمود.

امروزه مبارزه با مواد مخدر به عنوان یک بلای خانمان سوز و معضل مشترک جهانی، در تمام کشورها در چارچوب سازوکارهای سیاست جنایی با جدیت هرچه تمام‌تر دنبال می‌شود. در کشور ما نیز از زمانی که آثار شوم این پدیده بر حیات اجتماعی و سلامت و امنیت عمومی شهروندان پدیدار شد، مسئولان حکومتی و دست‌اندرکاران سیاست جنایی به فکر مقابله با آن افتادند. اولین قانون در زمینه مبارزه با مواد مخدر تحت عنوان «قانون تحدید تریاک» در سال ۱۲۸۹ توسط مجلس شورای ملی تصویب شد و پس از آن نیز قوانین و مقررات دیگری از جمله «قانون مجازات مرتکبین قاچاق تریاک مصوب ۱۳۰۷» و «قانون منع کشت خشخاش و استعمال تریاک مصوب ۱۳۳۴» از تصویب مراجع ذیصلاح گذشت. اما این مقررات در عمل کارآمد نبودند و

۱. لازرژ، کریستین، درآمدی به سیاست جنایی، ترجمه‌ی علی حسین نجفی ابرندآبادی، تهران، میزان، ۱۳۸۲، ص ۱۳.

۲. پیشین، ص ۹.

جرایم مواد مخدر گسترش قابل توجهی یافتند. به علاوه، تریاک به یک منبع تأمین درآمد برای دولت تبدیل شده بود.

بعد از پیروزی انقلاب اسلامی با تصویب لایحه قانونی « تشدید مجازات مرتکبان جرایم مواد مخدر و اقدامات تأمینی و تربیتی و درمان به منظور مداوا و اشتغال به کار معتادان مصوب ۱۳۵۹ » سیاست هم‌نوایی و نرمش با معتادان کنار گذاشته شد و به کار تریاک‌فروشی دولتی خاتمه داده، کشت خشخاش در سرتاسر ایران ممنوع و مصرف مواد مخدر و اعتیاد نیز جرم شناخته شد. در این لایحه، قانونگذار سیاست جنایی سرکوبگر و خشنی را در پیش گرفت و مکرراً از مجازات‌هایی نظیر اعدام، شلاق، حبس‌های طولانی مدت و جریمه‌های سنگین بهره گرفت. این شدت عمل هر چند در کوتاه‌مدت جواب داد، اما رشد فزاینده‌ی قاچاق و بالا رفتن آمار معتادان هم‌چنان نگران کننده بود. این رویکرد سرکوبگرانه در سالهای ۱۳۶۷ و ۱۳۷۶ نیز دنبال شد و اکنون که بیش از یک دهه از تصویب آخرین قانون در این زمینه می‌گذرد، نه تنها شدت عمل جواب نداده است و آمار قاچاقچیان و معتادان چند برابر شده است، بلکه قوانین اخیرالتصویب به دلیل عدم رعایت اصول حقوقی و عدم تناسب جرایم و مجازات‌ها و نادیده گرفتن تعهدات بین‌المللی مورد انتقاد شدید افراد جامعه بویژه حقوق‌دانان و دست‌اندرکاران قضایی و اجرایی واقع شده است.

بدین‌سان و با هدف اثر بخشی بر روند مبارزه علیه مواد مخدر، مجلس شورای اسلامی در سال ۱۳۸۴ از مقام معظم رهبری اجازه‌ی اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر را استعلام نمود که معظم له اصلاح قانون مزبور را منوط به تدوین سیاست‌های کلی آن در مجمع دانستند که بر این اساس، سیاست‌های کلی نظام در امر مبارزه با مواد مخدر، در تاریخ ۸۵/۴/۳۱ توسط مجمع تنظیم و در تاریخ ۸۵/۷/۱۲ از سوی مقام معظم رهبری ابلاغ گردید. پس از ابلاغ سیاست‌ها، دبیر وقت ستاد مبارزه با مواد مخدر در خصوص اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر، از مقام معظم رهبری کسب تکلیف نمود که معظم له اصلاح قانون را متناظر با سیاست‌ها در صلاحیت مجمع دانسته و امریه اصلاح قانون صادر نمودند. در اجرای این امر، ستاد مبارزه با مواد مخدر پیش‌نویس اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر را تحت عنوان « قانون مبارزه با مواد مخدر، روان‌گردان و پیش‌سازها » تدوین و در اختیار کمیسیون مبارزه با قاچاق مواد مخدر دبیرخانه‌ی مجمع تشخیص مصلحت نظام قرار داد. ویرایش سوم این پیش‌نویس که پس از اخذ نظر نخبگان و مسئولان دستگاه‌های ذیربط،

در ۷ فصل و ۱۱۹ ماده و ۱۳۶ تبصره در تاریخ ۸۷/۱۱/۲۰ تدوین شده است، در دستور کار مجمع تشخیص مصلحت نظام قرار گرفت.^۱

با توجه به طولانی بودن روند بررسی پیش‌نویس مزبور، مجمع تشخیص مصلحت نظام قبل از اتمام بررسی آن، برای رفع برخی خلأهای قانون اصلاح مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۶۷ از جمله در زمینه‌ی مواد روان‌گردان، حمل و تحویل تحت نظارت و نحوه برخورد با معتادان دست به اصلاح قانون فعلی زد و در تاریخ ۸۹/۵/۹ اصلاحیه‌ای را تصویب نمود که پس از تأیید مقام معظم رهبری در تاریخ ۸۹/۹/۲۸ در روزنامه‌ی رسمی منتشر گردید.

در این اصلاحیه، مجمع تشخیص مصلحت نظام در اقدامی بی‌سابقه و عجیب، در ماده ۴۵ الحاقی، اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر را در صلاحیت مجلس شورای اسلامی قرار داد. علت اصلی این اقدام این بود که در واقع، مجمع تشخیص مصلحت نظام سابقاً برحسب ضرورت و با توجه به شرایط خاص دهه‌ی ۱۳۶۰ و به منظور سرعت در تصویب قانون و لزوم برخورد قاطع با قاچاقچیان، اقدام به قانونگذاری در زمینه‌ی مبارزه با مواد مخدر نموده بود و دیگر این ضرورت احساس نمی‌شود و صلاح دیده شد که قانونگذاری روند عادی خود را از طریق مجلس شورای اسلامی طی کند. چنان‌که صلاحیت قانونگذاری مجمع تشخیص مصلحت نظام از همان ابتدا مورد تردید بود و از جهات مختلف مورد انتقاد حقوق‌دانان قرار داشت.

بدین ترتیب، انتظار می‌رود ستاد مبارزه با مواد مخدر با استناد به ماده ۴۵ الحاقی، پیش‌نویس اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر و روان‌گردان را با اخذ نظر قضات و حقوق‌دانان مجدداً اصلاح و از طریق دولت به عنوان لایحه به مجلس شورای اسلامی بفرستد تا مثل سایر لوایح قضایی بررسی و تصویب شود.

نگارنده در این پژوهش، به دنبال بررسی سیاست جنایی ماهوی و شکلی مقرر در پ.ا.ق.م.م. شامل جنبه‌های کیفی و پیشگیری است و ضمن مقایسه با قوانین و مقررات فعلی، به تبیین محاسن و معایب این پیش‌نویس می‌پردازد و در پایان پیشنهادهاتی برای رفع نواقص آن ارائه خواهد نمود.

۱. مقدمه پیش‌نویس اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر

ب- ضرورت و اهمیت تحقیق

افزایش مصرف و قاچاق مواد مخدر و روان‌گردان در کنار سایر بحران‌های جهانی مانند تروریسم، فقر، سلاح‌های هسته‌ای و تغییرات زیست‌محیطی جوامع قرن بیست‌ویکم را با چالش‌های جدی مواجه نموده است. نگاهی به اخبار و گزارش‌ها، از اهمیت و روند رو به‌رشد مصرف و قاچاق مواد مخدر و روان‌گردان حکایت می‌کند:

- به گفته‌ی آنتونیو دلئو، مدیر دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد در ایران، ایران دومین کشور مصرف‌کننده‌ی مواد مخدر در جهان است.^۱

- رییس سازمان زندانها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور، ۴۵ درصد از زندانیان کشور را دارای جرایم مرتبط با مواد مخدر اعلام کرده است.^۲

- تا آخر آذر ماه ۱۳۹۰، حدود ۱۰۹۰ باند و شبکه ترانزیت مواد مخدر در داخل کشور متلاشی شده است.^۳

- بر اساس گزارش پزشکی قانونی کشور، روزانه ۱۰ نفر بر اثر مواد مخدر می‌میرند.^۴

- شواهدی از کشت خانگی حشیش برای مقاصد تجاری در ۲۹ کشور، به‌خصوص در اروپا، استرالیا و شمال آمریکا یافت شده است.^۵

- پلیس مکزیک از کشف یک تونل قاچاق مواد، به طول ۲۶۲۵ فوت (معادل طول ۸ زمین فوتبال) در مرز مکزیک خبر داد. به اعتقاد پلیس، این تونل مجهزترین تونل در نوع خود است.^۶

مواد مخدر و روان‌گردان هم‌چنان قربانی می‌گیرد و مسأله‌ی اعتیاد به یکی از خط‌قرمزهای آماری در کشور تبدیل شده است به طوری که به علت تعداد بسیار زیاد معتادان و مصرف‌کنندگان مواد مخدر، دستگاه‌های مسئول از ارائه آمار واقعی در این زمینه خودداری می‌کنند و بر اساس آمار غیررسمی حدود دو میلیون معتاد در کشور وجود دارد. این امر از ضرورت یک قانون جامع برای مبارزه با مواد مخدر و روان‌گردان حکایت می‌کند. بدین‌سان، مطالعه و ارزیابی پیش‌نویس اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر از منظر سیاست جنایی ضروری می‌نماید.

1. <http://alef.ir/vdcizrazut1azq2.cbct.html?112610/90/05/10>.

2. <http://pooyamoshavereh.persianblog.ir/tag/90/09/21>.

3. <http://dchq.ir/html/16891/90/07/19>.

4. <http://khabarfarsi.com/n/1577404/90/9/5>.

۵. **World Drug Report 2010** - United Nations Office on Drugs and Crime, 8 April 2010.

6. <http://biharf.com/content/246>.

ج- پرسش‌ها

۱. آیا در پیش‌نویس اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر، به ایرادها و خلأهایی که در قانون اصلاح مبارزه با مواد مخدر وجود دارد، توجه کافی شده است؟
۲. رویکرد غالب سیاست جنایی در خصوص جرایم مواد مخدر در این پیش‌نویس، مبتنی بر تدابیر پیشگیرانه است یا سرکوبگرانه؟
۳. آیا تناسب جرم و مجازات در این پیش‌نویس، رعایت شده است؟
- ۴- آیا در رابطه با جرایم مواد مخدر می‌توان از یک آیین دادرسی افتراقی در این پیش‌نویس سخن گفت؟

د- فرضیه‌ها

۱. پیش‌نویس مزبور در راستای پیشگیری، اصلاح، مراحل تعقیب و رسیدگی، رویکرد قابل توجهی دارد اما در خصوص جرایم و مجازات‌ها، همچنان شدت عمل را حفظ نموده است.
۲. رویکرد غالب سیاست جنایی در خصوص جرایم مواد مخدر در این پیش‌نویس، استفاده از تدابیر سرکوبگرانه است.
۳. تناسب جرم و مجازات، به دلیل استفاده از مجازات‌هایی چون اعدام، حبس‌های طولانی مدت و مصادره‌ی اموال در برخی موارد رعایت نشده است و نیاز به تعدیل دارد.
- ۴- پیش‌بینی مقررات ویژه در خصوص بازداشت موقت و تخفیف و تعدد و تکرار جرم و آزادی مشروط و تعلیق اجرای مجازات و تجدیدنظرخواهی و اجرای حکم، بیانگر وجود یک آیین دادرسی افتراقی در خصوص مواد مخدر در پیش‌نویس است.

ه- اهداف تحقیق

- تبیین نقاط قوت و ضعف پیش‌نویس و تأکید بر نکات مثبت آن و ارائه‌ی راه‌حل برای رفع ایرادها.
- تأکید بر ضرورت شناختن حق تجدیدنظرخواهی و رسیدگی دو مرحله‌ای در خصوص متهمان مواد مخدر و روان‌گردان مانند سایر جرایم.

- تأکید بر ضرورت تقدم نگاه بیمارگونه به شخص معتاد بر خصیصه‌ی مجرمانه، با علم به این‌که اشخاص از سر ناچاری یا ناآگاهی یا تصور مفید بودن به مواد مخدر روی می‌آورند.
- آشنایی با تدابیر پیشگیرانه و سرکوبگرانه و ارزیابی تدابیر مزبور در قالب نظریات بازدارندگی و انتخاب عقلانی.
- بررسی نقش و جایگاه دستگاه‌های دولتی و غیردولتی در امر پیشگیری از جرایم مواد مخدر به‌ویژه پیشگیری اجتماعی.
- تأکید بر ضرورت آموزش و تجهیز نیروی انتظامی به امکانات و تجهیزات پیشرفته برای مقابله با قاچاقچیان.

و- پیشینه‌ی تحقیق

در خصوص مواد مخدر و روان‌گردان، گزارش‌ها، پایان‌نامه‌ها، مقاله‌ها و کتاب‌های متعددی در ابعاد حقوقی^۱ و غیرحقوقی^۲ نگارش و تدوین شده است اما در خصوص موضوع این پژوهش، به دلیل مطرح بودن پیش‌نویس اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر در کمیسیون مبارزه با مواد مخدر و قاچاق مجمع تشخیص مصلحت نظام و عدم اطلاع‌رسانی دقیق در مورد مراحل بررسی آن، این پیش‌نویس تاکنون موضوع مطالعه‌ی مستقل قرار نگرفته است؛ به طوری که هنگامی که اصلاحیه‌ی قانون اصلاح مبارزه با مواد مخدر در تاریخ ۸۹/۵/۹ تصویب شد، خیلی‌ها تصور می‌کردند که پیش‌نویس مذکور مورد تصویب قرار گرفته است. به همین دلیل، نگارنده به تحقیق یا مقاله یا کتابی که حتی گوشه‌ای از پیش‌نویس را بررسی نموده باشد، برخورد نکرده است.

۱. در این خصوص می‌توان به کتاب‌های حمل و تحویل تحت نظارت تألیف محمدعلی اردبیلی و سیاست جنایی ایران در قبال جرایم مواد مخدر تألیف منصور رحمدل، پایان‌نامه‌ی بررسی تحولات حقوق شکلی مواد مخدر نوشته‌ی حبیب تکین و مجموعه مقالات ارائه شده در همایش بین‌المللی علمی - کاربردی جنبه‌های مختلف سیاست جنایی در قبال مواد مخدر سال ۱۳۷۹ منتشره در روزنامه رسمی کشور اشاره نمود.

۲. در این زمینه کتاب‌های اعتیاد و فرایند پیشگیری تألیف هادی بهرامی احسان، پژوهشی بنیادی درباره مواد مخدر تألیف سید حسن اسعدی و مواد مخدر صنعتی و نوین و پیامدهای اجتماعی آن تألیف سید محمدرضا حسینی و سید حسن موسوی و پایان‌نامه‌ی بررسی علل اولین مصرف ماده مخدر نوشته‌ی پریسا فاضلی و مجموعه مقالات همایش علمی - کاربردی اعتیاد و خانواده (به همت پژوهشگاه زنان دانشگاه الزهرا) قابل ذکر است.

ز- روش تحقیق

این پژوهش، به روش توصیفی-تحلیلی انجام شده و در جمع‌آوری اطلاعات از منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی استفاده شده است. کتاب‌ها و مقالات فارسی، اسناد بین‌المللی، مجموعه قوانین ایران و پایگاه‌های اینترنتی، ابزارهای مطالعاتی اصلی مورد استفاده در این پژوهش را تشکیل داده‌اند.

ح- سازماندهی تحقیق

با توجه به موضوع پژوهش، که بررسی سیاست جنایی مقرر در پیش‌نویس اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر است و اساساً دانش سیاست جنایی، شامل مطالعه کلیه تدابیری است که توسط دولت و جامعه مدنی در دو بعد پیشگیری و سرکوبی اعمال می‌گردد، این پژوهش نیز متأثر از مفهوم سیاست جنایی، در دو بخش سازماندهی شده است:

بخش اول: نوآوری در قلمرو کیفری

بخش دوم: نوآوری در قلمرو پیشگیری

بخش اول از دو فصل تشکیل شده است. در فصل اول مقررات ماهوی مقرر در پیش‌نویس که شامل جرایم و مجازات‌ها می‌باشد را بررسی و در فصل دوم مقررات شکلی مندرج در پیش‌نویس که شامل مراحل تحقیقات مقدماتی، رسیدگی و صدور و اجرای حکم می‌باشد را مورد ارزیابی قرار می‌دهیم.

بخش دوم نیز متشکل از دو فصل می‌باشد که در فصل اول آن، به انواع روش‌های پیشگیرانه و کاربرد آنها در زمینه‌ی مقابله با مصرف و قاچاق مواد مخدر متمرکز شده و در فصل دوم به نقش دستگاه‌های دولتی و غیردولتی در امر پیشگیری و درمان می‌پردازیم.

بخش اول: نوآوری‌ها در قلمرو کیفی مواد مخدر و روان‌گردان

در مورد جرم‌انگاری یا عدم جرم‌انگاری مصرف یا قاچاق مواد مخدر، سه نظریه توسط حقوق‌دانان و جرم‌شناسان ارائه شده است. نخست، نظریه‌ی جرم‌انگاری: منظور از جرم‌انگاری، «جرم به شمار آوردن کلیه اعمال مربوط به مواد مخدر اعم از مصرف یا قاچاق آن است.»^۱ این دیدگاه که در کنوانسیون‌های بین‌المللی بر آن تأکید مستمر شده، توسط اکثریت کشورهای پذیرفته شده است. (استفاده پزشکی و تحقیقاتی از شمول این نظریه استثنا گردیده است.)

برای جرم‌انگاری باید مزایای جرم‌انگاری یک عمل، بیش از مضرات آن باشد و نتیجه‌ای که دولت و جامعه از جرم‌انگاشتن عمل به می‌آورد، بیشتر از هزینه‌ها باشد. به علاوه، عمل جرم‌انگاری شده، باید به نظم عمومی صدمه برساند. در واقع، این تولید، خرید و فروش مواد مخدر نیست که به اصول و ارزش‌های اساسی جامعه لطمه وارد می‌کند بلکه، مصرف این مواد است که حیات جامعه را به صور مختلف تهدید می‌کند و جرم‌انگاری تولید، خرید و فروش را شاید بتوان تحت عنوان جرایم مانع توجیه کرد.^۲

دوم، نظریه جرم‌زدایی: جرم‌زدایی به معنای سلب عنوان مجرمانه از عملی است که قبلاً جرم بوده است. مهمترین دلیل موافقان این نظریه، افزایش معتادان و قاچاقچیان و بی‌نتیجه بودن مبارزه علیه مصرف و قاچاق مواد مخدر و هدر رفتن امکانات و هزینه‌هایی است که صرف مبارزه شده است.

سوم، نظریه بینابین یا قانونمندسازی: این نظریه نه به دنبال آزادسازی کامل مواد مخدر است و نه دنبال ممنوعیت کامل آن، بلکه قاچاق مواد مخدر همچنان جرم است و فقط قانونگذار مصرف برخی مواد را قانونمند می‌سازد. قانونمندی برخی مواد مخدر مانند (حشیش و ماری‌جوانا در هلند) باعث می‌شود خرید و فروش آن نیز آزاد باشد و نقش دولت فقط بر نظارت بر آن محدود شود. در نظریه اخیر که دلایلی چون منافع اجتماعی، آزادی افراد و فایده‌گرایی برای آن ابراز شده است، دولت نظارت خود را بر مواد مخدر حفظ می‌کند و تنظیم توزیع آن را بر خود بر عهده می‌گیرد و مجوز یا پروانه فعالیت را به افراد می‌دهد و برای تخلف از شرایط مقرر، ضمانت اجرای کیفری در نظر می‌گیرد.^۳

۱. رحمدل، منصور، سیاست جنایی ایران در قبال جرایم مواد مخدر، تهران، سمت، ۱۳۸۶، ص ۳۴.

۲. اکبری رومنی، فرتاز، میلانی، علیرضا، «فرایند جرم‌انگاری در زمینه‌ی مواد مخدر»، در: همایش بین‌المللی علمی - کاربردی جنبه‌های مختلف سیاست جنایی در قبال مواد مخدر، مجموعه مقالات برگزیده، جلد سوم، تهران، روزنامه رسمی کشور، ۱۳۷۹، صص ۲۲۱-۲۲۳.

۳. رحمدل، منصور، پیشین، صص ۵۱-۴۷.